
проживання, будівництво/придбання житла для дитячих будинків сімейного типу, соціального житла для дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб з їх числа, виготовлення проектно-кошторисної документації. Постанова КМУ № 877 від 15 листопада 2017 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/npas/250447655>.

13. Про першочергові заходи щодо захисту прав дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб із їх числа. Указ Президента України № 5/2018 від 12 січня 2018 року. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/1032018-24002>.

УДК [177+343.162]349.2

Карпушева Олена Віталіївна,
здобувач Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ФІНАНСОВЕ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ ЯК ПРОБЛЕМА ЕФЕКТИВНОЇ РОБОТИ СУДДІВ В УКРАЇНІ

У статті аналізуються окремі аспекти державної політики щодо реформування судоустрою, норми чинного законодавства України, практичні аспекти їх реалізації на предмет наявності в них бар'єрів, що перешкоджають ефективній та якісній роботі суддів. При цьому автор розглядає означені питання у контексті проблематики фінансового та організаційного забезпечення суддів. Виокремивши та розглянувши практичні та теоретичні проблеми фінансового та організаційного забезпечення суддів як перешкоди для ефективної та якісної роботи суддів, автор формулює відповідні узагальнюючі висновки.

Ключові слова: ефективна робота, незалежність суддів, організаційне забезпечення, суб'єкт трудового права, суддя, судова реформа, фінансове забезпечення, якісна робота.

Карпушева О.В.. Финансовое и организационное обеспечение судей как проблема эффективной работы судей в Украине

В статье анализируются отдельные аспекты государственной политики по реформированию судостроительства, нормы действующего законодательства Украины, практические аспекты их реализации на предмет наличия в них барьеров, препятствующих эффективной и качественной работе судей. При этом автор рассматривает указанные вопросы в контексте проблематики финансового и организационного обеспечения судей. Выделив и рассмотрев практические и теоретические проблемы финансового и организационного обеспечения судей как препятствия для эффективной и качественной работы судей, автор формулирует соответствующие

обобщающие выводы.

Ключевые слова: *качественная работа, независимость судей, организационное обеспечение, субъект трудового права, судебная реформа, судья, финансовое обеспечение, эффективная работа.*

O. Karpusheva. Financial and organizational support of judges as a problem of effective work of judges in Ukraine

The article analyzes certain aspects of the state policy on reforming the judiciary system, the norms of the current legislation of Ukraine, practical aspects of their implementation as for the existence of barriers that impede the efficient and high-quality work of judges. Besides, the author considers these issues in the context of the issues of financial and organizational support for judges. Having singled out and considered the practical and theoretical problems of financial and organizational support of judges, as the obstacles for effective and high-quality work of judges, the author formulates the corresponding generalizing conclusions.

Key words: *quality work, independence of judges, organizational support, subject of labor law, judicial reform, judge, financial support, effective work.*

Постановка питання. Судова влада як соціальний інститут є «показником цивілізаційної стадії розвитку суспільства, ступенем розвиненості державного конституціоналізму» [1]. Проте слід мати на увазі, що такою ця влада здатна бути лише за умов об'єктивного забезпечення її незалежності. Незалежна судова влада – «це насамперед прояв і здобуток громадянського суспільства, де суд виступає не складовою системи державного апарату та управління, а є незалежним та безстороннім посередником між громадянським суспільством та державою» [2, с. 248]. Виконуючи цю посередницьку роль, культивуєчи справедливість у суспільстві, стверджуючи верховенство права у державі, судова влада, безумовно, має бути ефективною у здійсненні покладених на суди завдань. Таким чином, стверджуючи, що до пріоритетних завдань у становленні реальної демократії в Україні належить удосконалення судової системи та те, що сучасний суд має відповідати вимогам демократичного інституту, котрий стоїть на захисті прав і свобод людини й громадянина, здійснює правосуддя у суспільстві [3, с. 247], не слід залишати поза увагою те, в яких умовах перебувають судді та в якій атмосфері вони будують правову державу. Найбільш повно це питання може бути розглянуто в площині трудового права, що розглядає суддів як спеціальних суб'єктів цієї галузі права, які володіють певним обсягом трудових прав та обов'язків.

Аналіз наукових праць та невирішені питання. Зауважимо, що вказаному питанню не приділялась достатня увага як українськими вченими у галузі трудового права, так і зарубіжними вченими-трудоваками. Разом з тим

низка правників (зокрема, Т.В. Галайденко, М.А. Дідиченко, Г.А. Кравчук, С.Р. Леськів, П.С. Луцюк, Х.В. Машталір, О.М. Овчаренко, П.П. Пилипчук, А.М. Хливнюк, Ю.І. Цибульський, В.І. Чорнобук, В.А. Ярема та ін.) вже тривалий час піддають критичному аналізу окремі аспекти окресленої проблеми. Приміром українським науковцем В.А. Яремою виокремлюються проблеми механізму реалізації трудових прав суддів, які, безумовно, негативно позначаються на якості роботи суддів. До вказаних проблем вченим віднесено: (1) приведення національного законодавства у сфері трудової діяльності суддів у відповідність до вимог міжнародних стандартів; (2) належну організацію праці суддів; (3) нормативне визначення робочого часу суддів; (4) тимчасове переведення суддів до іншого суду [4, с. 307]. Окрім того, вченим також була звернута увага на світові тенденції щодо уникнення вказаних проблем. Зокрема, досліджуючи питання історичного генезису становлення та розвитку трудових прав суддів у світі та Україні, В.А. Ярема доходить висновку, що на сучасному етапі закріплення у різних державах світу трудових прав суддів спостерігаються такі особливості: (1) значна увага приділяється суддівській оплаті праці як одній з гарантій суддівської неупередженості; (2) нормативно сформовано право на належне пенсійне забезпечення суддів; (3) встановлюються особливі гарантії для суддів у зв'язку з тимчасовою втратою ними працездатності або ж набуттям інвалідності; (4) суддям надається право на відрядження до інших держав з метою обміну відповідним професійним досвідом [5, с. 234].

Не применшуючи важливості вже опублікованих українськими науковцями результатів наукових досліджень окресленого питання, слід наголосити на тому, що проблеми, котрі створюють перешкоди ефективній та якісній роботі суддів в Україні, актуалізуються триваючими перетвореннями у державі, спрямованими на утвердження верховенства права та побудову незалежної судової влади за найефективнішими моделями європейських держав.

Критичний аналіз окресленої проблематики обумовлює **мету** цієї наукової статті, а саме: дослідження перешкод для ефективної та якісної роботи суддів в сьогочасній Україні на прикладі аналізу проблем фінансування судової гілки влади та організаційного забезпечення суддів. Окреслена мета буде досягатись шляхом вирішення таких *завдань*: (1) проаналізувати чинне законодавство про працю, про судоустрій і статус суддів на предмет наявності в них бар'єрів, що перешкоджають ефективній та якісній роботі суддів, зосередивши увагу саме на питаннях фінансового та організаційного забезпечення суддів; (2) критично дослідити практичні аспекти реалізації законодавства у відповідній частині та політику держави щодо реформування

судоустрою на відповідність об'єктивним потребам суддів у належному здійсненні власних функцій; (3) сформулювати узагальнюючий висновок на основі результатів, отриманих у процесі здійснюваного дослідження.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи існуючу практику та наявні наукові напрацювання, в яких тією чи іншою мірою критично аналізувались проблеми, що створюють перешкоди ефективній та якісній роботі суддів в Україні, можна дійти висновку, що до основних цих проблем слід відносити такі проблеми:

1) фінансування судової гілки влади та суддів. На пріоритетність питання забезпечення гідного фінансування судів та суддів звертають увагу вітчизняні вчені та юристи-практики, судді (зокрема, Т.В. Галайденко, М.А. Дідиченко, Г.А. Кравчук, П.П. Пилипчук, А.М. Хливнюк та ін.), фактично починаючи з проголошення незалежності України, що є цілком виправданим. У цьому контексті українські дослідники С.Р. Леськів, Х.В. Машталір та Ю.І. Цибульський вказують на те, що хоча в основу сучасного судочинства в нашій державі закладені принципи верховенства права, демократизму та справедливості, утім «рівень довіри суспільства до судової гілки влади в Україні є досить низьким, адже частими є випадки упередженого та несправедливого судочинства прийняття судами політично вигідних рішень, а також сама процедура судового розгляду стала досить дорогою для сторін процесу». Вченими підкреслюється, що «причин виникнення упередженості, несправедливості та залежності суддів від певних обставин чи впливових людей є багато, але попри це одним із провідних факторів, що знижує можливість здійснювати ефективне судочинство, є фактор неналежного фінансування» [6, с. 249]. Дійсно, окрім того, що неналежне фінансування судів та суддів є суттєвим корупційним ризиком (у цьому контексті варто погодитись із вченими, котрі наголошують на тому, що у будь-якій професії є частка тих осіб, які не є достатньою мірою моральними особистостями, що цілком усвідомлюють ту місію, котру вони виконують у суспільстві, і судді не є в цьому сенсі винятком [7, с. 80]), слід мати на увазі, що вказана проблема є, хоча й не вирішальним, проте суттєвим бар'єром для ефективного та якісного виконання суддями роботи. Цієї ж думки дотримується і українська вчена Л.М. Москвич, наголошуючи на тому, що «належне фінансове забезпечення судової системи значно підвищить ефективність її функціонування. Адже належна організація судового процесу, оперативність надання й отримання інформації, розумний строк судового розгляду, матеріально незалежний суддя – усе це складники ефективного правосуддя». При цьому вчена робить застереження, звертаючи увагу на те, що «непрогнозовані рішення» не стільки є

результатом недостатнього розміру заробітної плати судді, скільки ефектом його низького морально-етичного рівня. Утім, на думку Л.М. Москвич, гідне матеріальне забезпечення судді сприятиме залученню до професії найкращих фахівців [8, с. 164].

Повністю погоджуємось із тезою про те, що належне фінансове забезпечення діяльності суддів спрямовано на досягнення такого рівня їх життя, який відповідає важливості виконуваних ними державно-владних повноважень. При цьому звернемо увагу на те, що до 2017 року фінансування судової влади здійснювалось за «залишковим принципом», унаслідок чого не слід було очікувати, що судді зможуть за таких умов здійснювати свою роботу повною мірою якісно та ефективно. При цьому за старою системою оплати праці суддів (до 2017 року та діє досі відносно суддів, що не склали кваліфікаційне оцінювання) винагорода судді місцевого суду України (без доплат і надбавок) починалась з 16 тис. грн (тобто € 498,77), апеляційного – 17,6 тис. грн (тобто € 548,65). Хоча порівняно із середньою зарплатою в Україні вказані заробітні плати суддів вважались пересічними громадянами високими, окреслений рівень – один з найнижчих у Європі й на пострадянському просторі та поступається лише рівню заробітної плати судді у Молдові та Албанії. У 2017 році винагорода суддів прогнозувалась (перший етап підвищення заробітної плати судді) у межах таких розмірів: для місцевих судів – 24 66 тис. грн (тобто € 748,16 2057,44); для апеляційних судів – 40 110 тис. грн (тобто € 1246,93 3429,07); для Верховного Суду – 150 330 тис. грн (тобто € 4676 10 287,2). Утім, хоча на сьогодні заробітна плата судді є порівняно належною, проблематичним є той факт, що вона не є адекватною, адже фахівці у галузі права високої кваліфікації у приватному секторі отримують набагато більші заробітні плати та, як правило, не цікавляться можливістю долучитися до судової системи, яка сьогодні перебуває у кризі через відсутність наповнення суддівського корпусу;

2) організаційне забезпечення суддів, яке безпосередньо пов'язане із забезпеченням державою гідних умов праці суддів. Вченими зазначається, що створення необхідних організаційно-технічних та інформаційних умов для діяльності судів, матеріальне та соціальне забезпечення суддів відповідно до їхнього статусу є одними з основоположних моментів у забезпеченні незалежності суддів [9, с. 687].

Окрім того, вказане є важливим базисом для того, щоби судді мали змогу якісно та ефективно здійснювати свою роботу. На цю ж обставину звертає увагу також С.С. Лаптев, досліджуючи сутність службових прав суддів

адміністративних судів. Український вчений підкреслює, що створення належних матеріально-технічних умов є обов'язковою умовою діяльності суду, про що свідчать такі факти: а) інститут адміністративного судочинства перебуває на етапі свого становлення, а це вимагає додаткових заходів, направлених на забезпечення належних матеріально-технічних, фінансових, організаційних та інших умов функціонування його елементів; б) лише правильна організація матеріально-технічного забезпечення є запорукою ефективного розгляду справи в суді, особливо якщо таким судом є адміністративний, адже саме на нього покладається вирішення справ, відповідачем у яких є органи публічного управління; в) правильна організація матеріально-технічного постачання та його розподіл гарантують оперативне вирішення адміністративних справ і відповідно підвищують авторитет інституту адміністративного судочинства серед населення. Викладені аргументи, на думку вченого, підтверджують те, що рівень організаційно-технічного забезпечення має безпосередній вплив на якість розгляду адміністративних справ [10, с. 340].

Проблема організаційного забезпечення суддів до сьогодні залишалась однією з найбільш актуальних проблем здійснення суддями власних функцій. Статистичні показники свідчили про те, що рівень організаційно-технічного, інформаційного, так само як і матеріально-фінансового та соціально-економічного забезпечення цих працівників, був невідповідно низьким, позбавляючи суддів можливості працювати ефективно та якісно тією мірою, в якій вони могли би працювати за належних умов їх організаційного забезпечення. Ще у 2015 році вчений та суддя В.А. Ярема наголошував, що держава належним чином не забезпечує організацію праці суддів відповідно до міжнародних правил і стандартів. Цей «стан речей досить негативно впливає на якість й результативність роботи суддів, яка внаслідок цього може здійснюватися неефективно та несвоєчасно. Окрім того, внаслідок дії вказаних чинників недотримуються трудові права суддів на належні умови праці та законодавчо не встановлюються гарантії їх реалізації». З огляду на це вчений підкреслює: «Правильна організація праці суддів є запорукою успішного виконання робочих завдань, зокрема із здійснення правосуддя. Це надзвичайно важливий критерій у системі трудового режиму цих працівників, першоосновою якого виступають загальні норми трудового права. Водночас, він сприяє правовій регламентації трудових відносин суддів з урахуванням особливостей їх трудової діяльності. Однак, чинне законодавство не достатньо врегульовує питання щодо високопродуктивної організації праці працівників судової влади, у повній мірі не визначає відповідну методику та необхідні для цього нормативи» [4, с. 309].

Саме тому майже усі міжнародні стандарти, що регулюють правовий статус суддів, вказують на особливу важливість забезпечення для суддів гідних умов праці. Зокрема, у пункті 33 Монреальської універсальної декларації про незалежність правосуддя 1983 року наголошується на тому, що найвищим пріоритетом держави є забезпечення судів адекватними засобами для належного відправлення правосуддя, враховуючи також матеріальні засоби та приміщення, які створювали б відповідні умови для незалежної, гідної та ефективної роботи суддів, належний судовий та адміністративний персонал і достатній поточний бюджет. У пункті 32 Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи CM/Rec (2010) 12 вказується на те, що органи влади, які відповідають за організацію та функціонування судової системи, зобов'язані забезпечувати суддям умови, що дають їм змогу виконувати свою місію та досягати ефективності, захищаючи й поважаючи незалежність і неупередженість суддів. У пункті 33 Рекомендації додається: кожна держава повинна виділяти судам достатньо ресурсів, приміщень та устаткування, щоб вони могли функціонувати відповідно до стандартів, викладених у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, а також щоб судді могли ефективно працювати.

При цьому звернемо увагу на те, що основні повноваження щодо здійснення фінансового забезпечення суддів на сьогодні покладено на окремий незалежний від законодавчої та виконавчої влади орган у системі правосуддя, а саме на ДАС України, котра виконує функції головного розпорядника коштів Державного бюджету України щодо фінансування всіх судів загальної юрисдикції, крім ВС, а також всіх органів суддівського врядування та самоврядування, крім ВРП. На виконання наданих законом повноважень ДАС України формує бюджетні запити та подає їх до парламенту, а також представляє суди у бюджетних відносинах із законодавчою та виконавчою владою. При цьому ВРП наголошує у своєму звіті за 2017 рік «Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні», що за даними ДАС України рівень задоволення її бюджетних запитів за останні роки зріс із 47 % до 78 %. Приріст бюджетних призначень 2017 року для органів та установ системи правосуддя, які забезпечує ДАС України, проти 2016 року становить 3,3 млрд грн або майже 63 %. Попри це проблематичним є забезпечення державою гідних умов праці суддів, що перебувають на території АТО чи переміщені з цієї території. «На сьогодні всі суди (у тому числі ті, що переміщені у зв'язку з військовими діями, заходами щодо боротьби з тероризмом у Донецькій та Луганській областях на підконтрольну Україні територію) забезпечені службовими приміщеннями, що

дає їм можливість функціонувати в штатному режимі. Водночас із загальної кількості лише 18 % судів розміщуються в приміщеннях, що за основними параметрами відповідають будівельним стандартам. Решта судів потребує поліпшення умов розміщення, здебільшого у зв'язку з недостатньою площею приміщень судових установ (у відсотковому відношенні площа існуючих приміщень місцевих та апеляційних судів становить 49 % площі, рекомендованої державними будівельними нормами) [11, с. 92, 94, 95].

Таким чином, хоча проблема організаційного забезпечення суддів поступово розмивається у зв'язку з тим, що в результаті судово-правової реформи можливість вирішувати цю проблему надали відповідним суб'єктам у судовій системі, вона залишається невирішеною та показовою у контексті суддів, що здійснюють судочинство на території АТО чи в евакуйованих судах.

Висновки. Підсумовуючи викладене, наголосимо, що за існуючої в дореформений період моделі судоустрою, а також правового статусу суддів щонайперше у частині їх трудо-правового статусу судді були унеможливлені виконувати роботу якісно та ефективно. Однак зміни у чинному законодавстві обумовлені судово-правовою реформою, яка ще фактично триває, остаточно не вирішили питання належного фінансового забезпечення судової гілки влади, недостатньо розв'язали питання організаційного забезпечення суддів, особливо тих суддів, що знаходяться на території проведення АТО. Безсумнівно, за таких умов не можна очікувати ефективної та якісної праці від будь-кого, а особливо від суддів, робота яких є досить складною та відповідальною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Туркіна І.С. Судова влада як соціальний феномен // Державне будівництво. 2011. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2011_1_35 (дата звернення: 25.03.2017).
2. Гриценко І.С., Прилуцький С.В. Судова влада і громадянське суспільство: концепт взаємодії // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 1. С. 241–249.
3. Підкуркова І.В. Використання соціологічних методів у дослідженні роботи суду // Проблеми законності. 2017. Вип. 139. С. 247–253.
4. Ярема В.А. Проблеми механізму реалізації трудових прав суддів в умовах судової реформи // Митна справа. 2015. № 5(2). С. 307–313.
5. Ярема В.А. Історичний генезис становлення та розвитку трудових прав суддів у світі та Україні // Форум права. 2015. № 3. С. 230–235.
6. Леськів С.Р., Машталір Х.В., Цибульський Ю.І. Фінансування судової гілки влади України як гарантія суддівської незалежності // Молодий вчений. 2017. № 5(45). С. 249–253.
7. Гладкий В.В. Долгосрочные перспективы преобразований в Украине в

свєте антикоррупционной политики // Юридичні науки: проблеми та перспективи: мат. V Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Івано-Франківськ, 19–20 трав. 2017 р.): у 2-х ч. Херсон: Вид. дім «Гельветика», 2017. Ч. 2. С. 50–53.

8. Москвич Л.М. Належне фінансове забезпечення судів як передумова їх ефективної роботи // Проблеми законності. 2010. Вип. 110. С. 157–165.

9. Штих Т.В. Права і обов'язки судді як суб'єкта трудового права // Форум права. 2009. № 3. С. 686–690.

10. Лаптев С.С. Правова природа службових прав судді адміністративного суду // Актуальні проблеми права: теорія і практика. 2013. Вип. 28. С. 331–342.

11. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні: Щорічна доповідь за 2017 рік, затверджена рішенням Вищої ради правосуддя від 13.02.2018 №463/0/15-18. Київ: ВРП, 2018. 225 с.